

26 639

Regels betreffende terbeschikkingstelling en gebruik van foetaal weefsel (Wet foetaal weefsel)

MEMORIE VAN ANTWOORD

Ontvangen 20 augustus 2001

De leden van de CDA-fractie, die met belangstelling van het wetsvoorstel kennis hebben genomen, vragen de regering of de huidige terughoudendheid in het voorlichten van het publiek over de mogelijkheid dat foetaal weefsel wordt gebruikt voor bepaalde doelen in de gezondheidszorg zal worden gehandhaafd. Zij vragen of de huidige opstelling van de regering pragmatisch van aard is gelet op de huidige relatief geringe behoefte aan foetaal weefsel of dat deze terughoudendheid is terug te voeren op een principiële houding.

Zoals aangegeven in de nota naar aanleiding van het verslag van de Tweede Kamer (blz. 11 en 21) zij wij, nu en in de toekomst, uitdrukkelijk niet van plan om het publiek actief voor te lichten over dit precaire onderwerp. De reden hiervoor is niet pragmatisch van aard zoals deze leden zich afvragen, maar ligt in het feit dat het actief voorlichten van het publiek zich niet verdraagt met de doelstelling van het wetsvoorstel om ongeoorloofde beïnvloeding en morele druk zoveel mogelijk te voorkomen. Wij willen niet meer doen dan belemmeringen uit de weg ruimen en waarborgen in het leven roepen voor een respectvol gebruik. De leden van de CDA-fractie constateren dat het bewaren en gebruiken van foetaal weefsel slechts is toegestaan voor geneeskundige doeleinden, medisch- en biologisch-wetenschappelijk onderzoek en medisch- en biologisch-wetenschappelijk onderwijs. Zij vragen of de regering kan bevestigen dat er binnen de grenzen hiervan doeleinden zijn waarbij ethische vragen zijn te stellen en of de regering niet een normerende taak terzake heeft.

Ondanks dat wij niet eenvoudig een voorbeeld kunnen bedenken, achten wij het niet uitgesloten dat er binnen de door de wet toegelaten grenzen doeleinden zijn die ethisch controversieel zijn. Wij zijn dan ook tevreden over de huidige praktijk waarin, zoals ook deze leden vermelden, instellingen slechts foetaal weefsel ter beschikking stellen als een ethische commissie het protocol voor het onderzoek waarvoor het weefsel gebruikt zal worden, positief heeft beoordeeld.

Deze leden vragen vervolgens hoe wij willen bevorderen dat dit als eis in het modelreglement wordt opgenomen.

Eerste ondergetekende heeft de Nederlandse Vereniging voor Obstetrie en Gynaecologie en het Nederlands Genootschap van Abortusartsen verzocht een modelreglement op te stellen. Inmiddels hebben beide

verenigingen besloten dit gezamenlijk tot stand te zullen brengen en daartoe een commissie in het leven geroepen. In de commissie zit een ambtelijk waarnemer die zonodig kan aangeven welke specifieke elementen niet zouden moeten ontbreken. De mogelijkheid om ook op grond van artikel 6, tweede lid, bij algemene maatregel van bestuur nadere regels te kunnen stellen aan de inhoud van het reglement kan er bovendien toe bijdragen dat aan een dergelijke wens gestalte wordt gegeven.

Deze leden vragen waarom niet wettelijk wordt vereist dat er een goedkeuring van een ethische commissie is over het protocol voor het betreffende onderzoek.

Gezien de hiervoor gegeven antwoorden is naar onze mening een verdere wettelijke vastlegging thans niet nodig.

De leden van de CDA-fractie hebben met instemming kennis genomen van de waarborg in het wetsvoorstel die voorkomt dat de arts die bij de indicatiestelling tot abortus is betrokken, niet dezelfde mag zijn als de onderzoeker, c.q. de gebruiker. Zij vragen zich echter af waarom in artikel 4 gewag wordt gemaakt van de behandelend arts die niet «bij de uitvoering van het beoogde gebruik van het foetaal weefsel» mag zijn betrokken.

Toevoeging van de woorden «de uitvoering van» zijn noodzakelijk omdat de behandelend arts als degene die de ingreep doet per definitie betrokken is bij het beoogde gebruik van het foetaal weefsel als dat begrip in ruime zin wordt opgevat. Bij schrapping van de woorden «de uitvoering van» zou derhalve een eis worden gesteld waaraan niet kan worden voldaan.

De leden van de CDA-fractie vragen naar de stand van zaken met betrekking tot het opstellen van uniforme gedragsregels door de beroepsgroep.

In de nota naar aanleiding van het eindverslag van de Tweede Kamer deelden wij mee dat het Nederlands Genootschap van Abortusartsen (NGvA) het Kwaliteitsinstituut voor de gezondheidszorg (CBO) had verzocht om begeleiding van een project gericht op de ontwikkeling van gedragsregels voor de terbeschikkingstelling van foetaal weefsel en dat tevens de mogelijkheden zouden worden verkend om de Nederlandse Vereniging voor Obstetrie en Gynaecologie (NVOG) van het begin af aan hierbij te betrekken. Inmiddels heeft het CBO zich bereid verklaard het project te begeleiden en heeft de NVOG ingestemd in samenwerking met het NGvA. Zoals ook al aangegeven in een hiervoor gegeven antwoord op een vraag van deze leden is inmiddels een commissie in het leven geroepen om het modelreglement op te stellen.

Deze leden vragen ook of de regering het wenselijk acht dat de gedragsregels gereed zijn als het wetsvoorstel kracht van wet krijgt.

Wij achten dit uiteraard wenselijk, daarom zal ervoor worden zorggedragen dat het moment van in werking treden op een tijdstip wordt gesteld waarop de instellingen redelijkerwijs aan hun verplichting hebben kunnen voldoen.

De leden van de CDA-fractie vragen of de definitie van menselijke vrucht als samensmelting van menselijke geslachtscellen wel adequaat is gelet op de technische mogelijkheden om op andere wijzen een menselijk embryo te doen ontstaan.

Bij de technische mogelijkheden om op andere wijze een embryo te doen ontstaan moet worden gedacht aan celkerntransplantatie. Deze techniek zal – in Nederland gebeurt dit nog niet – gebruikt kunnen worden voor twee doelen: het voorkomen van zogeheten mitochondriële aandoeningen¹ of het kweken van embryonale stamcellen die weefsel-overeenkomst hebben met een patiënt die een transplantatie nodig heeft. In het eerste geval kan de celkerntransplantatie ofwel plaatsvinden van eicel naar donoreicel en vindt er daarna in-vitro bevruchting plaats ofwel plaatsvinden van in-vitro bevruchte eicel naar donoreicel. In beide

¹ Mitochondriën zijn celdeeltjes die onmisbaar zijn voor de cellulaire energievoorziening. In de mitochondriën bevindt zich een klein aantal genen, waarvan de overerving via de maternale lijn loopt. Alle nakomelingen erven deze genen. Mutaties in mitochondriale genen kunnen leiden tot diverse aandoeningen, zoals blindheid, diabetes of spierziekte.

situaties is sprake van de samensmelting van geslachtscellen en kan het embryo gezien worden als het resultaat daarvan. Overigens is het slecht denkbaar dat een langs die weg ontstane, zeer gewenste zwangerschap eindigt in een abortus provocatus.

In het tweede geval vindt er celkerntransplantatie plaats van lichaamscel naar eicel en is er geen samensmelting van geslachtscellen meer nodig. Uit dit embryo worden embryonale stamcellen in kweek gebracht voor transplantatie. Wat er van dit embryo overblijft kan niet worden geïmplanteerd, omdat het embryo niet meer intact is. Bovendien mag het embryo niet worden geïmplanteerd omdat het dan gaat om een verboden vorm van kloneren. Het op deze wijze speciaal tot stand brengen van een embryo zal overigens na de inwerkingtreding van de Embryowet tenminste drie jaar verboden zijn.

Onze conclusie is dan ook dat de definitie adequaat is, er lijkt ons geen mogelijkheid tot verarring over de reikwijdte van het wetsvoorstel. De leden van de CDA-fractie vragen hoe zal worden toegezien op de naleving van de bepaling in artikel 4, tweede lid, dat het verzoek om toestemming voor het gebruik van het foetale weefsel niet eerder mag worden gedaan dan op het moment dat de vrouw haar besluit omtrent de abortus heeft genomen. Deze leden herhalen de suggestie gedaan door het lid Kant van de Tweede Kamer tijdens de plenaire behandeling om in het te ondertekenen toestemmingsformulier de datum en het tijdstip van het verzoek om ter beschikkingstelling van het foetale weefsel op te nemen.

Eerste ondergetekende zal bevorderen dat deze suggestie wordt meegenomen in het modelreglement. Wij denken dat een dergelijke handelwijze inderdaad de naleving van de bepaling ten goede zal komen en het toezicht zal vergemakkelijken. Wij willen pas van de mogelijkheid van een algemene maatregel van bestuur gebruik maken als in de praktijk zou blijken dat het modelreglement en daarmee de instellingsreglementen te kort schiet c.q. te kort schieten.

Deze leden vragen nog hoe de regering in dit licht de wenselijkheid ziet van een (geanonimiseerde) registratie van motieven voor abortus ten behoeve van de Inspectie voor de Gezondheidszorg.

Een registratie van motieven voor het afbreken van zwangerschap achten wij niet noodzakelijk en niet wenselijk. Ten eerste komt het normatieve karakter van de Wet afbreking zwangerschap tot uiting in een complex van voorzieningen die een zorgvuldige besluitvorming voorafgaande aan een eventuele afbreking van de zwangerschap waarborgen. Daarnaast komt de Wet foetaal weefsel niet tot stand om oneigenlijke abortusbeslissingen te voorkomen, maar om regels te stellen betreffende beslissingen over het gebruik van foetaal weefsel. Daarbij zijn ook van belang zelfstandige regels om te voorkomen dat het gebruik van foetaal weefsel een rol kan gaan spelen bij de beslissing tot abortus. Overtreding van die regels levert een strafbaar feit op in de zin van de Wet foetaal weefsel.

Gelet op de ingrijpendheid van de beslissing en het daarop volgende rouwproces heeft het de leden van de CDA-fractie verbaasd dat niet voorzien is in een bedenktijd voor de vrouw. Zij vragen naar de argumenten daarvoor. Ten aanzien van de mogelijkheid de toestemming in te trekken vragen de leden van de CDA-fractie of het niet wenselijk is een termijn te stellen, ingaande op de dag waarop de toestemming is gegeven, waarbinnen het weefsel niet mag worden gebruikt opdat de intrekking van de toestemming ook het gewenste gevolg heeft.

Om te voorkomen dat het gebruik van foetaal weefsel een rol gaat spelen bij de beslissing over de abortus zelf, bepaalt het wetsvoorstel dat het gebruik van het weefsel pas aan de orde wordt gesteld als vaststaat dat het ter beschikking zal komen, dat wil zeggen nadat de beslissing tot abortus is genomen. De maximaal mogelijke bedenktijd die dan nog resteert vóór het moment van de ingreep is zeer kort omdat de periode tussen de beslissing en de ingreep altijd zo kort mogelijk wordt gehouden.

Het formuleren van een wettelijke minimumbedenktijd zou daarom alleen reële betekenis kunnen hebben als zij zich zou uitstrekken tot ná de ingreep. Nog afgezien van het feit dat in sommige gevallen uitstel van het gebruik van het weefsel om medisch-technische redenen niet mogelijk is, zien wij als bezwaar daartegen dat dan de betrokken vrouw altijd opnieuw met de ingreep geconfronteerd zou moeten worden. In dit verband is temeer van belang dat zowel voor als na de ingreep altijd de mogelijkheid bestaat de toestemming zonder opgaaf van redenen in te trekken. De suggestie van de leden van de CDA-fractie tot het stellen van een termijn waarbinnen met het oog op deze mogelijkheid het weefsel nog niet mag worden gebruikt is de moeite van het overwegen waard. Hoewel, zoals gezegd, in sommige gevallen uitstel van het gebruik van het foetaal weefsel niet mogelijk is en naar onze mening ook niet in veel gevallen de betrokken vrouw juist binnen die termijn op de door haar gegeven toestemming zal willen terugkomen, zou opnemng van een dergelijke termijn in het in artikel 7, tweede lid, bedoelde reglement in bepaalde gevallen een bijdrage kunnen leveren aan versterking van de rechten van de betrokkenen. Wij zullen daarom hiervoor aandacht vragen bij de betrokken organisaties.

De leden van de CDA-fractie hebben behoefte aan meer duidelijkheid bij de argumenten voor de keuze tussen gebruik van aanwezig dood menselijk weefsel en het doden van dieren voor hetzelfde doeleinde. Zij vragen of de regering de weging van de verschillende argumenten kan verhelderen.

Zoals eerste ondergetekende heeft aangegeven tijdens de plenaire behandeling van onderhavig wetsvoorstel in de Tweede Kamer (Handelingen II, 39–3147) kiest het kabinet bij de principiële keuze tussen het gebruik van aanwezig humaan foetaal weefsel en het doden van dieren om aan foetaal weefsel te komen voor het gebruik van aanwezig humaan foetaal weefsel. Naar de mening van het kabinet is het niet aanvaardbaar om dieren te doden als hetzelfde doeleinde kan worden bereikt met menselijk materiaal dat reeds aanwezig is; het doden van dieren om aan foetaal weefsel te komen, vormt dan ook geen alternatief in de zin van onderhavig wetsvoorstel.

Het verheugt ons dat de leden van de VVD-fractie het onderhavige wetsvoorstel goed doordacht en consistent vinden met overige regelgeving en bestaande morele opvattingen over het gebruik van menselijk materiaal en met het bestemmingsvereiste. Deze leden vragen of het kweken van foetale cellijnen door commerciële laboratoria, bijvoorbeeld van farmaceutische industrieën, door de wet nu wel of niet wordt toegestaan en zo ja, hoe het dan zit met mogelijke vergoedingen voor het afstaan van foetale cellen.

Artikel 9 van onderhavig wetsvoorstel verbiedt het geven of ontvangen van een vergoeding voor het ter beschikking stellen van foetaal weefsel voor bewaring of gebruik. Ook instellingen die over het weefsel beschikking hebben of krijgen, mogen voor bewaring of gebruik geen vergoeding vragen of ontvangen. Artikel 9 heeft echter betrekking op het ter beschikking stellen van foetaal weefsel als zodanig. Als met behulp daarvan bijvoorbeeld foetale cellijnen zijn gemaakt, is het geen foetaal weefsel meer en geldt ook deze bepaling van de wet niet.

Ten tweede vragen deze leden of het gebruik van intacte foetussen door de wet op één lijn wordt gesteld met het gebruik van foetusresten. Deze leden geven aan dat er psychologisch een enorm verschil is en zij misten dan ook een verwijzing naar dit verschil in het wetsvoorstel.

Wij kunnen het met deze leden eens zijn dat er psychologisch een verschil kan zijn. Daarmee is echter niet gezegd dat de éne situatie per definitie gemakkelijker is dan de andere. Wij zijn van mening dat het wetsvoorstel een groot aantal zorgvuldigheidseisen bevat die toegesneden zijn op allerlei verschillende situaties. In deze precare omstandigheden is immers

geen situatie geheel gelijk aan de andere. Wij zien dan ook geen reden in het wetsvoorstel te differentiëren naar de twee door deze leden genoemde situaties.

De leden van de PvdA-fractie stemmen in met opheffing van het verbod dat is neergelegd in de Wet op de orgaandonatie en menen dat gebruik van foetaal weefsel zorgvuldig geregeld moet worden. Zij stellen naar aanleiding van een artikel in het Tijdschrift voor Gezondheidsrecht van mei 2000 nog een aantal vragen over de positionering van het wetsvoorstel binnen het geheel van wetgeving over aanverwante onderwerpen waaronder de Wet op de lijkbezorging en de Embryowet. De in genoemd artikel verdedigde opvatting dat voor de keuze voor een afzonderlijke wettelijke regeling betreffende gebruik van foetaal weefsel onvoldoende redenen aanwezig zijn, is goeddeels gebaseerd op de opvatting dat foetaal weefsel geen bijzonder karakter zou hebben vergeleken met ander lichaamsmateriaal van de vrouw. Die opvatting wordt door ons niet gedeeld. Gezien de herkomst van foetaal weefsel en de manier waarop het ter beschikking komt is een benadering vereist waarin de nodige piëteit ten opzichte van overblijfselen van menselijk leven tot uitdrukking komt. Daaraan zou minder adequaat recht worden gedaan bij opneming in de algemene regeling voor de zeggenschap betreffende nader gebruik van lichaamsmateriaal. Zowel wat betreft de toestemming als wat betreft de gebruiksdoeleinden en de wijze van bewaren is daarom een bijzondere regeling vereist.

Evenmin delen wij de opvatting dat beter aansluiting gezocht zou kunnen worden bij de regeling in de Wet op de lijkbezorging omdat sprake is van materiaal afkomstig van een niet meer in leven zijnde vrucht. De regeling in de Wet op de lijkbezorging is toegespitst op overleden personen. Zij gaat uit van een plicht tot begraven of cremen die wij voor foetaal weefsel niet noodzakelijk achten. Andere «gebruiks»mogelijkheden volgens de Wet op de lijkbezorging zijn beperkt tot sectie en terbeschikkingstelling van de wetenschap en het wetenschappelijk onderwijs. Naar onze mening behoeft echter gebruik van foetaal weefsel voor bepaalde andere, bijvoorbeeld therapeutische doelen, niet bij voorbaat onmogelijk gemaakt te worden. Anders dan de schrijfster van genoemd artikel menen wij dan ook niet dat de regels betreffende gebruik van foetaal weefsel strikter zouden zijn dan de regels in de Wet op de lijkbezorging. Op enkele punten verschilt de regeling betreffende toestemming in het wetsvoorstel van die in de Wet op de lijkbezorging. Die verschillen vinden echter niet hun oorzaak in de bedoeling om voor het gebruik van foetaal weefsel als zodanig striktere regels te stellen dan voor gebruik van materiaal afkomstig van een lijk. Zo wordt de – beperkte – kring van degenen die de zeggenschap hebben bij gebruik van foetaal weefsel in belangrijke mate bepaald door de relatie met de beslissing over de abortus en de privacy van zowel de vrouw als partner. Bovendien is bij een foetus in het geheel geen sprake van de nabestaanden die op grond van de Wet op de lijkbezorging onder omstandigheden toestemming kunnen geven voor sectie of terbeschikkingstelling van een lijk ten behoeve van de wetenschap. Dat voor de toestemming van de vrouw in het wetsvoorstel een eigenhandig gedagtekende en ondertekende verklaring is vereist is met name van belang voor handhaving van de eis dat toestemming voor het gebruik van foetaal weefsel niet mag worden gevraagd voordat de beslissing tot abortus is genomen. Voorts is beperking van de doeleinden van ontleding weliswaar niet expliciet in de Wet op de lijkbezorging te vinden, maar zal deze in de praktijk ook alleen plaatsvinden ten behoeve van medisch- en biologisch-wetenschappelijk onderzoek en onderwijs. Tenslotte merken wij op, zoals wij ook eerder in deze memorie hebben gedaan, dat de normen voor legitieme afbreking van de zwangerschap geregeld zijn en blijven in en op grond van de Wet afbreking zwangerschap. De Wet foetaal weefsel komt niet tot stand om oneigenlijke

abortusbeslissingen te voorkomen, maar om regels te stellen betreffende beslissingen over het gebruik van foetaal weefsel. Daarbij zijn ook van belang zelfstandige regels om te voorkomen dat het gebruik van foetaal weefsel een rol kan gaan spelen bij de beslissing tot abortus. Overtreding van die regels levert een strafbaar feit op in de zin van de Wet foetaal weefsel. Het valt niet in te zien dat daarmee sprake is van een oneigenlijk middel om naleving van de Wet afbreking zwangerschap te bevorderen. De leden van de PvdA-fractie vragen vervolgens of het nog steeds de bedoeling is om de Wet foetaal weefsel uiteindelijk op te nemen in de Embryowet.

Het antwoord op die vraag luidt ontkennend. Evenals mevrouw Te Braake in genoemd artikel terecht aangeeft, past deze materie niet in de Embryowet. Nu de regeling betreffende het gebruik van embryo's door het indienen van het wetsvoorstel vastere vorm heeft gekregen, is duidelijk dat het zwaartepunt van het voorstel voor de Embryowet ligt bij de fase waarin het embryo nog niet is geïmplanteerd. Centraal staan vragen inzake de beschermwaardigheid van het beginnend menselijk leven. De Wet foetaal weefsel heeft betrekking op het handelen na het ter wereld komen van een menselijke vrucht die niet meer in leven is. Hierbij spelen vooral waarborgen voor een respectvolle benadering een rol. Wij menen daarom dat bij nader inzien deze materie niet in de Embryowet dient te worden opgenomen.

De leden van de PvdA-fractie vragen om uitleg waarom wat betreft de vereisten voor de toestemming aansluiting is gezocht bij artikel 6 van de Wet op de orgaandonatie dat gaat over het bij leven verwijderen van een bepaald orgaan in plaats van bij artikel 11 van die wet, dat gaat over verwijdering van organen bij overledenen.

Naar aanleiding daarvan wijzen wij erop dat in artikel 6 van de Wet op de orgaandonatie de vormvereisten zijn geregeld voor de – schriftelijke – toestemming in geval van orgaandonatie bij overlijden. Artikel 11 van die wet regelt niet diezelfde eisen voor orgaandonatie na overlijden maar bevat alleen de regeling van degenen die in dat geval bevoegd zijn de toestemming te geven. De vormvereisten betreffende toestemming voor orgaandonatie na overlijden zijn te vinden in artikel 9, tweede en vierde lid. Afgezien van de hier niet aan de orde zijnde mogelijkheid van registratie van een wilsverklaring betreffende orgaandonatie na overlijden, zijn die eisen als het gaat om een eigen schriftelijke verklaring, gelijk aan de vormvereisten die gelden voor toestemming voor orgaandonatie bij leven en voor toestemming voor gebruik van foetaal weefsel. De leden van de PvdA-fractie vragen verder waarom regels zoals in de Wet op de orgaandonatie voor vaststelling van de dood en voor toewijzing van weefsel in deze wet ontbreken.

Vaststelling van de dood vergt een medisch inhoudelijke beoordeling die in beginsel aan de beroepsbeoefenaar wordt overgelaten. In de Wet op de orgaandonatie is een uitzondering gemaakt, omdat voor het zich aanmelden als donor (in het register) veel vertrouwen nodig is in de procedures rond de donatie, in het bijzonder rond het vaststellen van de dood. Door de procedures wettelijk vast te leggen kan het donoraanbod positief worden beïnvloed. Ter beschikkingstelling van foetaal weefsel is geen aangelegenheid die wij daadwerkelijk willen bevorderen. Wij vinden dan ook dat kan worden volstaan met regeling van dit onderwerp in het reglement. Op die wijze is de procedure eveneens voldoende controlebaar.

De regels voor toewijzing van organen in de Wet op de orgaandonatie zijn noodzakelijk omdat het daar gaat om geneeskundige behandeling van ernstig zieken met organen die schaars beschikbaar zijn. De regels voor toewijzing beogen een eerlijke, rechtvaardige verdeling van die schaarse organen. Deze bijzondere omstandigheden doen zich bij gebruik van foetaal weefsel niet voor.

De leden van de GroenLinks-fractie geven aan in grote lijnen het voorstel van de regering te steunen. Zij vragen of de minister de opvatting deelt dat de overheid de taak heeft de burgers te informeren over nieuwe medische ontwikkelingen en zo ja hoe dit ten aanzien van onderzoek naar het gebruik van foetaal weefsel en de daarop gebaseerde huidige en toekomstige toepassingen gebeurt.

Het kabinet is in het algemeen van mening dat burgers op passende wijze door de overheid geïnformeerd moeten worden over nieuwe medische ontwikkelingen. In het geval van het gebruik van foetaal weefsel zijn wij, om de redenen zoals eerder aangegeven in deze memorie, uitdrukkelijk niet van plan om het publiek actief voor te lichten over dit onderwerp. Deze leden vragen verder in hoeverre het gebruik van foetaal weefsel (op termijn), bijvoorbeeld voor weefselkweek, bijdraagt tot ontwikkeling van een reëel alternatief voor xenotransplantatie.

In januari 2001 heeft eerste ondergetekende de Tweede Kamer laten weten (zie Kamerstukken II, 2000/2001, 26 639, nr. 15) dat zij de Gezondheidsraad om advies heeft gevraagd over de stand van de wetenschap met betrekking tot het gebruik van embryonale of foetale (stam)cellen dan wel adulte (stam)cellen voor de ontwikkeling van medische toepassingen op het gebied van de transplantatiegeneeskunde in brede zin. Uit de uitgebrachte adviezen zal ook kunnen blijken voor welke soorten transplantatie en onder welke voorwaarden het gebruik van foetale (stam)cellen – daaronder dus begrepen het gebruik van foetaal weefsel als zodanig of als bron – zal kunnen leiden tot een (ook medisch-ethisch gezien) reëel alternatief voor xenotransplantatie.

Deze leden vragen of de huidige capaciteit bij de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) voldoende is om het toezicht op de naleving van voorgestelde wet te kunnen uitvoeren. Zij vragen wat de sancties bij niet-naleving zijn als door de Inspectie wordt geconstateerd dat de wet geheel of gedeeltelijk niet wordt nageleefd.

Voor het antwoord op de vraag over de huidige capaciteit bij de Inspectie verwijzen wij naar het standpunt op het rapport van de adviescommissie IGZ (rapport Abeln) dat op 9 juli 2001 (Kamerstukken II, 2000/2001, 27 400 XVI, nr. 94) naar de Tweede Kamer is gestuurd. Wanneer de Inspectie ter plaatse constateert dat de wet geheel of gedeeltelijk niet wordt nageleefd, dan zal zij conform haar bevoegdheden handelen. Mocht het gaan om een misdrijf of overtreding in de zin van de wet dan zal zij hiervan melding maken bij het OM.

De leden van de GroenLinks-fractie vragen naar de reden voor de bevoegdheid van de echtgenoot, de geregistreerde partner of van degene die anders dan als echtgenoot of geregistreerde partner levensgezel van de vrouw is, om bezwaar te maken tegen het bewaren en gebruiken van foetaal weefsel.

De betrokkenheid bij en gevoelens van binding en respect voor de foetus zijn voor ons de reden geweest, om deze bevoegdheid voor te stellen. Zulke gevoelens kunnen en zullen veelal gebaseerd zijn op de omstandigheid dat de echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel ook de verwekker is. Biologische afstamming is dus in ieder geval niet irrelevant in deze. Dit laatste is uiteraard anders, indien de echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel van de vrouw ook een vrouw is.

Wij achten het alleszins passend dat met genoemde gevoelens van de echtgenoot, de geregistreerde partner of andere levensgezel van de vrouw in het wetsvoorstel rekening wordt gehouden. Een niet verlenen van de bevoegdheid om bezwaar te maken zou aan hun positie en belangen onzes inziens bepaald te kort doen.

Bij de leden van de fracties van de SGP en RPF/GPV heeft het wetsvoorstel ernstige bedenkingen opgeroepen, vooral vanwege de nauwe praktische relatie die wordt gelegd tussen de mogelijkheden die het wetsvoorstel

creëert en de gangbare praktijk inzake abortus provocatus. Zij informeren op welke wettelijke grondslag het gebruik van foetaal weefsel ten behoeve van medisch onderzoek en de ontwikkeling van vaccins dat naar zij hebben begrepen reeds plaatsvindt, berust.

Het huidige verbod in de Wet op de orgaandonatie heeft alleen betrekking op het gebruik van foetaal weefsel ten behoeve van transplantatie. Ander gebruik van foetaal weefsel is nu niet verboden of aan beperkingen onderworpen. Genoemd verbod komt bij het onderhavige wetsvoorstel te vervallen, maar in plaats daarvan wordt het totale gebruik van foetaal weefsel, dus ook voor andere doeleinden, in het wetsvoorstel aan regels gebonden die uit een oogpunt van respect en piëteit noodzakelijk zijn. De leden van de SGP en de GPV/RPF betreuren dat met het wetsvoorstel vooruit wordt gelopen op een reeds bij de Tweede Kamer ingediend voorstel en zij vragen welke urgentie aan de keuze voor een «voortrein» ten grondslag ligt.

Zoals reeds uiteengezet in de nota naar aanleiding van het verslag van de Tweede Kamer is de reden voor indiening van het onderhavige wetsvoorstel met name gelegen in het feit dat thans voor het gebruik van foetaal weefsel voor transplantatiedoeleinden een algeheel verbod geldt dat in de weg staat aan de ontwikkeling van veelbelovende en – naar onze mening – acceptabele medische toepassingen. Het zou daarom niet verantwoord zijn opheffing van het algehele verbod en regeling van de voorwaarden waaronder gebruik van foetaal weefsel toelaatbaar is langer te laten wachten dan nodig is. Zoals wij ook in ons antwoord op vragen van de leden van de PvdA-fractie nog eens hebben herhaald, zijn wij gegeven de aard van de materie niet meer van mening dat de regeling van gebruik van foetaal weefsel uiteindelijk in de Embryowet moet worden opgenomen. Het wetsvoorstel is dus geen «voortrein» daarvan. Deze leden vragen in dit verband naar de inhoud en de procedurele stand van zaken met betrekking tot een tweetal in Europees verband in voorbereiding zijnde protocollen. Zij vragen of vaststaat dat er geen frictie zal ontstaan tussen de Nederlandse wetgevingsinitiatieven en de Europese regeling.

Zoals aangegeven tijdens de plenaire behandeling van het wetsvoorstel in de Tweede Kamer (Handelingen II, 39–3145) is in aanvulling op het Verdrag inzake de rechten van de mens en de biogeneeskunde een Protocol inzake de bescherming van het embryo en de foetus in voorbereiding. De verschillende bepalingen in dat protocol zullen worden afgestemd met het Protocol inzake orgaantransplantatie en het Protocol inzake biomedisch onderzoek. Op dit moment zijn er nog geen conceptbepalingen over het gebruik van foetaal weefsel beschikbaar; de beraadslagingen over deze bepalingen in het protocol moeten nog aanvangen. Het zal nog zeker drie jaar duren voordat het Protocol ter bescherming van het embryo en de foetus kan worden afgerond. Wij vinden het niet verstandig om te wachten tot de afronding van dat protocol, omdat wij wetgeving nu al noodzakelijk vinden. Te zijner tijd zal uiteraard worden bezien of het noodzakelijk en wenselijk is om de Nederlandse wetgeving hierop af te stemmen.

De leden van de fracties van de SGP en de RPF/GPV vragen om een reactie op de resultaten van een onderzoek die gepubliceerd zijn in *New England Journal of Medicine* van maart 2001. Zij vragen of de negatieve resultaten geen vraagteken plaatsen bij het doorgaan op de weg om de ziekten van Parkinson en Alzheimer, evenals andere neurotische aandoeningen te behandelen door middel van cellen van geaborteerde foetussen. Bestudering van de artikelen in *the New England Journal of Medicine* van 8 maart 2001 leidt ons niet tot de conclusie dat er «niet anders dan negatieve effecten werden geregistreerd», zoals deze leden stellen. De conclusie van de auteurs van het artikel (Freed, C.R. et al) is dat transplantaten van foetale dopamine producerende zenuwcellen overleven in de hersenen van patiënten met de ziekte van Parkinson, ongeacht hun

leeftijd. Patiënten van zestig jaar en jonger hadden enig voordeel van de transplantatie, patiënten ouder dan zestig niet. Het optreden van storingen in de spierspanning en van bewegingsstoornissen bij vijf patiënten wijst erop dat de operatietechniek verfijnd zou moeten worden. Het commentaar op deze studie in het editorial van Fischbach en McKhann in hetzelfde tijdschrift stelt dat het om praktische en biologische redenen onwaarschijnlijk is dat transplantatie van foetaal weefsel in de toekomst een standaardbehandeling zal worden. Zij geven aan hogere verwachtingen te hebben van cellijnen afkomstig van foetale of embryonale cellen. Zij sluiten hun commentaar af met de volgende constatering, waar wij ons bij willen aansluiten: de hersenen hebben een uiterst complexe structuur, dus marginale resultaten bij de ontwikkeling van behandelingsmethoden moeten eerder worden verwelkomd dan worden verworpen omdat ze niet perfect zijn.¹ Wij zijn dan ook niet van mening dat het onderzoek naar behandeling van de ziekte van Parkinson en Alzheimer en andere neurologische aandoeningen met cellen van geaborteerde foetussen gestaakt moet worden.

De leden van de SGP-fractie en de RPF/GPV-fractie constateren, dat de beslissing over een eventueel uit te voeren abortus provocatus geheel en al bij de vrouw ligt.

Daar waar het gaat over de vraag of het de vrouw is die de beslissing over een eventueel uit te voeren abortus provocatus moet nemen of dat hier ook haar echtgenoot of andere partner bij wordt betrokken, constateren deze leden terecht dat de beslissing geheel en al bij de vrouw ligt. Dat wil overigens niet zeggen dat zodanige vrouw haar echtgenoot of andere partner in veel gevallen niet toch bij die beslissing zal betrekken. In veel gevallen zal van een gezamenlijke beslissing sprake zijn. Er is een goede reden om het eveneens aan de vrouw over te laten of zij haar partner zal betrekken in de besluitvorming omtrent het eventueel bewaren en gebruiken van foetaal weefsel. Het kan immers zeer wel gaan om foetaal weefsel dat ter beschikking is gekomen onder omstandigheden waaronder de vrouw de abortus voor haar partner verborgen wil houden, en dan moet haar privacy zwaarder wegen. Dat de echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel de bevoegdheid heeft bezwaar te maken is omdat in de regel bij deze gevoelens van betrokkenheid, van binding met en van respect voor de foetus mogen worden verondersteld. Op de vraag of voor het bewaren en gebruiken van foetaal weefsel de positie van de partner van de vrouw geregeld kan en mag zijn op de wijze van het wetsvoorstel, is de Minister van Justitie mede namens de eerste ondergetekende uitvoerig ingegaan in zijn brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer d.d. 31 januari 2001 (Kamerstukken II, 2000–2001, 26 639, nr. 22). Daarbij is omtrent de positie van degene van wie de zaadcellen afkomstig zijn en die niet is de echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel het volgende opgemerkt: «Indien de echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel bezwaar maakt, mag de arts ervan uitgaan dat hij tevens degene is van wie de zaadcellen afkomstig waren/ de biologische vader is. Daarnaast expliciet te informeren, met het oog op de gevolgen waarin artikel 3, vierde lid, voorziet, zou immers zonder meer een niet toelaatbare inbreuk op de genoemde levenssfeer van de vrouw betekenen. Niet geheel uitgesloten is de mogelijkheid dat alsnog blijkt dat degene van wie de zaadcellen afkomstig zijn niet tevens als echtgenoot/ geregistreerde partner/ andere levensgezel bekend is. Indien deze van de terbeschikkingstelling op de hoogte geraakt, is zijn positie vergelijkbaar met de positie van de echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel van wie de zaadcellen wel afkomstig zijn en heeft hij dus eenzelfde juridisch belang. Wij zijn dan ook van mening dat hij alsdan het recht moet hebben om te verzoeken het foetale weefsel niet te bewaren of te gebruiken en dat aan deze wens gevolg moet worden gegeven. Hij zou ook kunnen verzoeken het foetale weefsel zodanig te bewaren of te gebruiken dat het niet tot hem herleidbaar is.» Zie voor een

¹ Het precieze citaat luidt: «The brain is a most complex structure, so incremental results on the way to cures are to be welcomed rather than dismissed as less than perfect».

en ander verder artikel 7, eerste lid, derde volzin (niet langer herleidbaar bewaren) en artikel 3, vierde lid, tweede volzin, alsmede 5, derde lid, tweede volzin (voor het niet langer bewaren).

De leden van de SGP-fractie en de RPF/GPV-fractie stellen de vraag of een geaborteerde foetus dan wel foetaal weefsel naar de opvatting van de regering voorwerp van eigendomsrecht in de zin van het Nieuw Burgerlijk Wetboek is.

Een geaborteerde foetus dan wel foetaal weefsel is naar wij menen geen zaak die voorwerp van eigendom kan zijn, noch van degenen van wie de geslachtscellen afkomstig zijn, noch van degene die bewaart of gebruikt. Dat wil overigens niet zeggen dat bewaarneming (art. 7: 600 BW) dan niet mogelijk zou zijn.

Dit uitgangspunt is van overeenkomstige toepassing op de situatie voor geslachtscellen en embryo's; zie daarvoor onze beantwoording in de nota naar aanleiding van het verslag van het Voorstel voor een Embryowet (Kamerstukken II, 2000/2001, 27 423, nr. 5, blz. 103/104).

De Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport,
E. Borst-Eilers

De Minister van Justitie,
A. H. Korthals